

עניינים תוכן

מבוא	3
פרק 1 : האביב הערבי – רקע היסטורי כללי	5
"האביב הערבי" הרשות הפלסטינית ובעזה :	9
פרק 2 – השפעות פוליטיות – חמאס ורשות הפלסטינית	10
עזה -חמאס	10
הרשות הפלסטינית – שטחי יהודה ושומרון	12
פרק 3 – השפעות כלכליות	15
חמאס - עזה	15
שטחי יהודה ושומרון – הרשות הפלסטינית	16
פרק 4- השפעות חברתיות (רשתות חברתיות ואינטרנט)	18
סיכום	20
ביבליוגרפיה :	24

מבוא

בשנת 2011 נכנס המזרח התיכון וצפון אפריקה לתהליך המבשר שינוי בקנה מידה היסטורי, השווה בחשיבותו לסוף המאה ה-19, בזמן היווצרותן של מדינות הלאום הערביות לאחר מלחמת העולם הראשונה שנקבעו גבולותיהן ע"י צרפת ובריטניה, ולשינוי באמצע המאה ה-20 עם שינוי האידאולוגיה לחזון של פאן-ערביות, בשילוב סוציאליזם וגירוש האימפריאליזם. היה זה מה שכונה "האביב הערבי" – הייתה זו התעוררות ספונטנית של האזרחים הערביים במדינות ערב, התעוררות שמקורה לא היה במנהיג אחד או ארגון, אלא התעוררות ספורדית ללא אידאולוגיה סדורה¹.

בשונה משאר ההתקוממויות בעולם הערבי, 'האביב הערבי' זו לא צמח מאופוזיציה, או מאליטה צבאית אלא על ידי התקוממות עממית של צעירים, שדרשו בהפלת המשטר ובהדחת השליטים המושחתים. הצעירים הללו חוו שנים רבות של קיפאון פוליטי, שיעורי אבטלה עצומים בקרב צעירים משכילים, עוני רב, מחלות, שחיתות בצמרת השלטונית, דיכוי המונים, פגיעה בזכויות אזרח, מחסור חמור במים, הגבלת הפרטיות ופגיעה בחופש באינטרנט וברשתות החברתיות² – כל אלו ועוד היו הסיבות המרכזיות לפרוץ ההתקוממות במדינות ערב.

ההתקוממויות הללו הביאו לשינויים חסרי תקדים במדינות אלו, לדוגמה בלוב, שלטון קדאפי הופל, וקדאפי עצמו נהרג ע"י המון זועם. במצרים, השלטון של מובאק הוחלף, ובמקומו עלו 'האחים המוסלמים' לראשונה לא היה במצרים גנרל צבאי כנשיא המדינה, ומדינות נוספות – טוניסיה, בחריין, סוריה, תימן, סעודיה³. בסוריה עד היום נמשכת ההתקוממות שהחלה בתקופת 'האביב הערבי'. ומדינות נוספות שבחלקן היו מחאות משמעותיות ובחלקן פחות (אדון על זה בהרחבה בפרק הראשון).

אופי ההתקוממות שינה את פניו עם הזמן, מרגע שעלו "האחים המוסלמים" לשלטון במצרים המהפכה החלה לקבל גוון אידאולוגי של אסלאם פוליטי. בכל המדינות שהושלמה בהם המהפכה, וגם באלו שעדיין נלחמים, נמנעים מלהגדיר מהו מקור הסמכות הפוליטית⁴: העם, שקיבל את קולו, או אלוהים ונביאו והקשר זה- מהי האידאולוגיה שתוביל את השינוי החברתי והכלכלי?

בעבודת מחקר זו אבדוק מה היו ההשפעות של 'האביב הערבי' על האוכלוסייה הפלסטינית ביהודה ובשומרון, תחת שלטון הרשות הפלסטינית ובעזה תחת שלטון החמאס בין השנים 2010-2015. אבדוק השפעות פוליטיות, כלכליות וחברתיות ואדון בהקשר זה בעולם הרשתות החברתיות שבא לידי ביטוי באופן ניכר כמנוע לצמיחת 'האביב הערבי'.

האביב הערבי" היה תקופה של התפרקות הסדר הקיים במישורים הקונספטואלי, החברתי והפוליטי. נראה, כי ההתקוממות פסחה על ישראל, הרשות הפלסטינית ועזה. למרות ההתקוממות בעולם הערבי השכן, הפלסטינים נותרו בתרדמת⁵.

¹ עמוס ידלין, "שנה להתקוממות ערבית" בתוך: (עורכים) גו'נסקי יואל והלר מרק, שנה לאביב הערבי: השלכות אזוריות ובינלאומיות, המכון למחקרי ביטחון לאומי 114, 2012, עמ' 11. (להלן: עמוס, שנה)

² דויד, גוברין, המסע אל האביב הערבי: שורשיה הרעיוניים של הטלטלה המזרח תיכונית בהגותם של ליברלים ערבים, אוניברסיטת תל-אביב, המזרח החדש, מאגנס, האוניברסיטה העברית 2016, עמ' 20 (להלן: דויד, המסע)

³ Jamali, Reza, author, Online Arab spring : social media and fundamental change / Reza Jamali, Amsterdam : Elsevier, 2014 (see: Jamali, Online)

⁴ עמוס, שנה, עמ' 12

⁵ Ghaida, Rinawie-Zoabi, The Arab Spring and the Palestinians of Israel, Israel and the Arab Spring, 2013, pp 26-27 (see: Ghaida, The Arab)

פרק 1 : האביב הערבי – רקע היסטורי כללי

"האביב הערבי" זהו השם המקובל שהשתרש לגל ההתקוממויות, הפגנות ומעשי מחאה יוצאי דופן בעולם הערבי החל משלהי שנת 2010 שהתחיל בתוניסיה בעקבות מחאה של אדם בודד שהצית עצמו לאחר עימות עם פקידה עירונית, הפקידה סתרה לרוכל, ירקה עליו והחרימה את רכושו, תלונתו של הרוכל על הפקידה לא התקבלה, וכאקט מחאה ללא דרך מוצא הצית עצמו הרוכל והוא אף נפטר מפצעיו לאחר מכן, גל המחאות התפשט בכל מדינות ערב השכנות: לוב, מצרים, לבנון, ירדן, סוריה, תימן, עומאן, עירק, כווית, סודאן, ניגריה, פקיסטן, הרשות הפלסטינית, בחריין, מרוקו, אלג'יריה⁶. המחאות כוונו לשלטונות של מדינות אלו שנתפסו כמדכאים, והמוחים דרשו להחליפם. באופן פורמלי הסתיים "האביב הערבי" בשנת 2012, אך יש שמייחסים לו את הסכסוכים והמלחמות שהתפתחו לאחר מכן באפריקה, צפון אפריקה וסוריה בעיקר – השתלשלות אירועים זו מכונה – "החורף האסלאמי"⁷.

תחילה המחאות התקיימו בעיקר במוסדות ציבור שונים שבהם היו צעירים כמו אוניברסיטאות, והן כאמור, כוונו נגד ראשי הממשלה והמנגנון המדיני. הצלחת המחאה שתוניסיה באותו הזמן, ועוצמת המחאה הביאה לאפקט דומינו, שבו מדינות ערב רבות הצטרפו למחאה שהלכה וצברה תאוצה לא רק ברחוב אלא בעיקר ברשתות החברתיות.

הסיבות בגינן הפגינו בעיקר נבעו מהתסכול שחש הדור הצעיר – שיעור אבטלה גבוה, הכנסות מאוד נמוכות, ובחלק מהמדינות ההשכלה של הצעירים הייתה גבוהה, כמו במצרים, הרבה צעירים משכילים מובטלים, גרים באוהלים לצדי הערים הגדולות, משפחות רבות שמתקשות לפרנס את עצמן, ירידה בתפוקה ואיסור על ייבוא תבואה ממזרח אירופה ורוסיה שסבלה מגל חום חסר תקדים – זה הביא לכך שמחירי המזון והתבואה טיפסו – התבואה פי 2.5, מוצרי יסוד פי 4 ומוצרי מזון אחרים גם כן.

חירות הצעירים היתה מוגבלת בחלק ניכר ממדינות ערב שהשתתפו במחאות, שחיתות בצמרת השלטונית ובמנגנוני המדינה, ניצול לרעה של כספי ציבור, הצטברות של עושר רב בקרב מס' משפחות מצומצם, שליטים ישישים שהעבירו לבנם את הכתר בירושה ללא דרישה של בחירות או בדיקה של יכולות היורש⁸. ארה"ב הקטינה את השפעתה במזרח התיכון ובאפריקה בעקבות הלחימה בעירק, משבר כלכלי בשנת 2008, שהשפיע הן על ארה"ב והן על העולם הערבי, הקטנת הסיוע ממדינות אירופה וארגונים בין לאומיים כגון: הבנק העולמי, האו"ם, קרן המטבע הבינלאומית⁹.

נגישות למידע והגבלת חופש העיתונות והאינטרנט במדינות ערב מסויימות, הרשתות החברתיות שכאמור שיחקו תפקיד חשוב בליבוי היצרים ושיתוף הדעות, הגבלתן הייתה סיבה נוספת

⁶ קובי מיכאל, יואל גוז'נסקי, המרחב הערבי בנתיב הכישלון המדיני, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2016, עמ' 52 (להלן: קובי, יואל, המרחב).

⁷ עוזי רבי, בחזרה לעתיד: המזרח התיכון בצל האביב הערבי, תל אביב: רסלינג, 2016, עמ' 22 (להלן: עוזי, בחזרה).

⁸ יעקב עמידור, כאוס בשל סערה מושלמת, מרכז בגין סאדאת למחקרים אסטרטגים מס' 8, 2015. עמ' 16-17 (להלן: יעקב, כאוס).

⁹ עוזי, בחזרה, עמ' 32.